

ВИДІВНИЦТВО
ОСВІТА

Ірина ГРУЩИНСЬКА

ПРИРОДОЗНАВСТВО

1

Ірина Грущинська

ПРИРОДОЗНАВСТВО

Підручник
для 1 класу
загальноосвітніх навчальних закладів

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки,
молоді та спорту України*

Київ
Видавничий дім «Освіта»
2012

УДК 57.081.1(075.2)

ББК 20я721

Г91

Рекомендовано Міністерством освіти і науки,
молоді та спорту України
(наказ Міністерства освіти і науки,
молоді та спорту України від 07.02.2012 р. № 118)
ВИДАНО ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО
Експертизу підручника здійснивав
Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України
Ілюстрації Альони Мірошніченко

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

Слухаємо вчителя

(тексти перших трьох мандрівок читає вчитель)

Працюємо разом у парі

Працюємо разом у групі

Відгадуємо загадки та запам'ятовуємо прислів'я

Грущинська І. В.

Г91 Природознавство : підруч. для 1 кл. / І. В. Грущинська. — К. :
Видавничий дім «Освіта», 2012. — 144 с. : іл.

ISBN 978-617-656-096-8

УДК 57.081.1(075.2)

ББК 20я721

ISBN 978-617-656-096-8

© І. В. Грущинська, 2012
© Видавничий дім «Освіта», 2012
© Видавничий дім «Освіта», художнє
оформлення, 2012

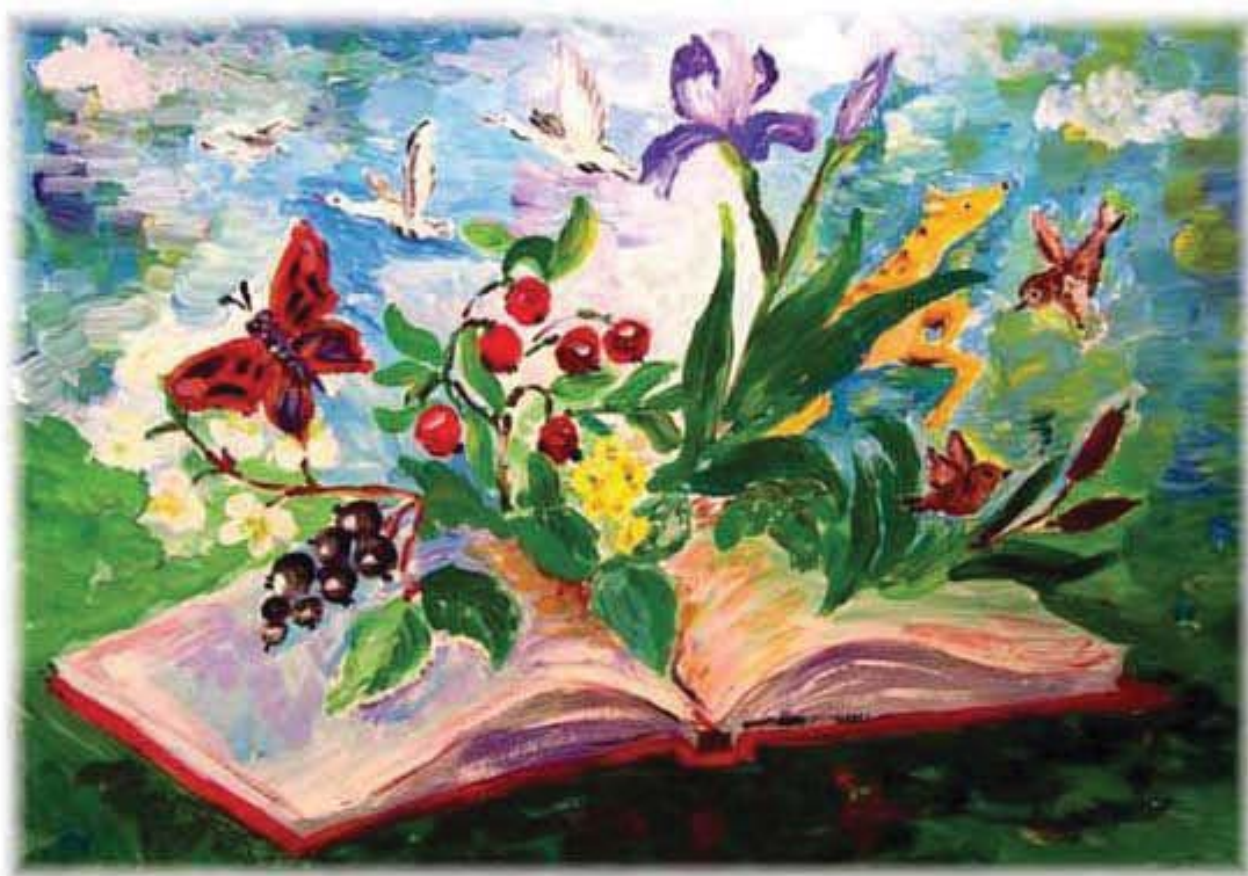
НАВЧАЄМОСЯ РАЗОМ ІЗ ПІДРУЧНИКОМ!

Любі школярки!

Я — ваш підручник із природознавства.

Я відкрию вам чудовий світ природи.

Ми разом вирушимо в дивовижні мандрівки.

З нами помандрують й незвичайні казкові герої: комаха, риба, птах і звір. Адже вони дуже добре знають усі таємниці природи.

Разом ми навчимося розуміти й берегти навколишній світ.

ПОЗНАЙОМИМОСЯ ІЗ НАШИМИ ДОПИТЛИВИМИ ГЕРОЯМИ:

**Їжачок
Хитрячок** —
хоробрий захисник
природи

**Сойка
Синьокрила** —
справжня красуня
і розумниця

**Карасик
Золотенко** —
кмітливий мешканець
водойм

**Сонечко
Семикрапочка** —
веселий
та життєлюбний жучок

Сторінки підручника допоможуть вам
спостерігати за природою протягом року.

НА ВАС ЧЕКАЮТЬ:

МАНДРІВКА ПЕРША:
СВІТ, У ЯКОМУ ТИ ЖИВЕШ

8

МАНДРІВКА ДРУГА:
СВІТ НЕЖИВОЇ ПРИРОДИ

36

МАНДРІВКА ТРЕТЯ:
СВІТ ЖИВОЇ ПРИРОДИ

56

МАНДРІВКА ЧЕТВЕРТА:
РІДНИЙ КРАЙ

92

МАНДРІВКА П'ЯТА:
НАША КРАЇНА — УКРАЇНА

114

ВИРУШАЙМО У СВІТ ПРИРОДИ!

ЩО ВИВЧАЄ ПРИРОДОЗНАВСТВО?

Роздивись!

Розкажіть!

Що ви побачили на фотографіях?

Поміркуйте!

Що об'єднує всі ці зображення?

Запам'ятайте!

Люди живуть у світі природи і є її частиною.
Без природи немає життя!

Природознавство розкаже тобі про природу і допоможе зрозуміти її.

Завдання для друга природи.

Розкажи, чому ти любиш природу.

МАНДРІВКА ПЕРША: СВІТ, У ЯКОМУ ТИ ЖИВЕШ

ЩО ТАКЕ НАВКОЛИШНІЙ СВІТ?

Ти дізнаєшся, що світ, у якому ти живеш, називається навколишнім світом.

Роздивись і розкажи!

Де ти живеш? Хто мешкає разом із тобою?
Що тебе оточує?

Роздивіться!

Що зображено на фотографіях?

Назвіть предмети, які є у ваших кімнатах.

Позмагайтеся!

Хто назве більше предметів, створених людиною?

Роздивись!

Які із зображених предметів людина створює своїми руками, а які — ні?

Усе, що тебе оточує, — це навколишній світ. У ньому природа об'єднується з предметами, створеними людиною.

Завдання для друга природи. Розкажи про світ, у якому ти живеш, або намалюй його.

ЩО ТАКЕ ПРИРОДА?

Ти дізнаєшся, що існує жива і нежива природа.

Роздивіться!

Що ви побачили на фотографіях?
Придумайте назви для них.

Природа — це все, що існує навколо нас,
але не створене людиною.

Поміркуй! На яких фотографіях зображена тільки природа?

Роздивись і порівняй!

Чим відрізняються зображення на фотографіях?

Запам'ятай!

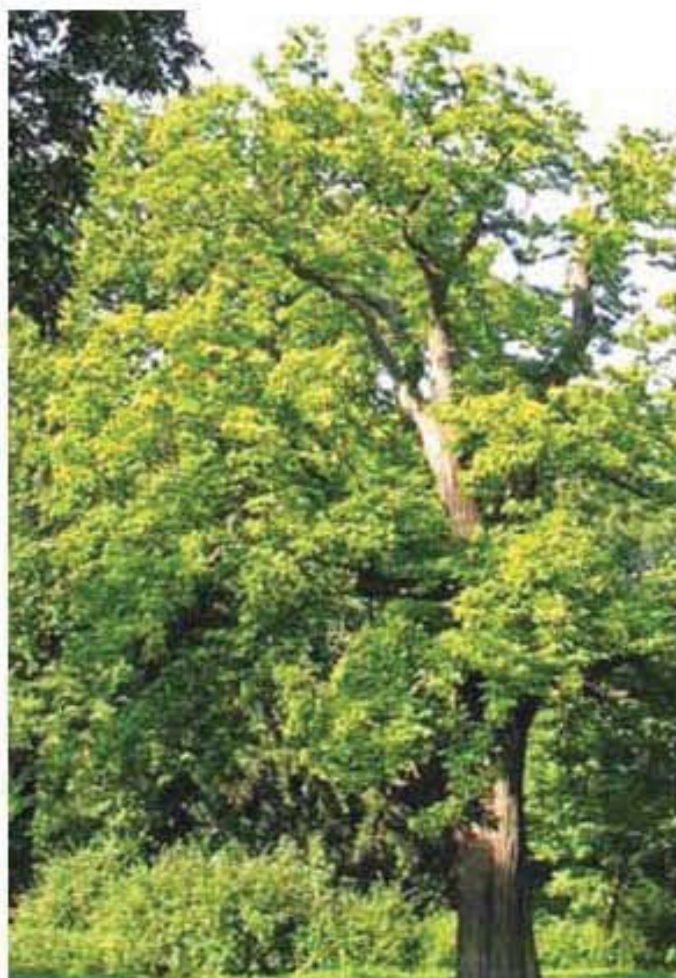
Природа буває неживою і живою.

Нежива природа — це каміння, земля, вода, повітря, хмари.

Жива природа — це рослини, тварини, люди.

Гра для допитливих.

Що зайве?

Завдання для друга природи.

Пригадай загадки про неживу та живу природу.

ЩО НАЛЕЖИТЬ ДО НЕЖИВОЇ ПРИРОДИ?

Ти дізнаєшся про об'єкти неживої природи.

Запам'ятай нові слова!

Усі предмети можна називати по-науковому — об'єктами, або тілами.

Роздивись і розкажи!

Що ти бачиш на фотографіях? Що належить до природи? А що — ні?

Хмари, повітря, вода, земля, каміння, пісок є об'єктами неживої природи.

Роздивись і розкажи!

Що можна побачити на небі вдень і вночі?

Послухай!

Ми живемо на планеті Земля. Навколо Землі обертається її супутник — Місяць. А наша планета рухається навколо Сонця.

Небесні тіла — це Сонце, Місяць, зорі, планети.

Вони також належать до неживої природи.

Відгадуємо загадки!

Темно-синє полотно,
золоте на ній зерно.
Сплять у ліжечках малята,
їм підморгують зернята.

Завдання для друга природи.

Пригадай казки про Сонце, Місяць і зорі або інші об'єкти неживої природи.

ЩО НАЛЕЖИТЬ ДО ЖИВОЇ ПРИРОДИ?

Ти дізнаєшся, з чого складається жива природа.

Роздивись і розкажи!

Назви рослини, зображені на фотографіях.

Розкажіть про свої улюблені рослини:
Як вони називаються? Який мають вигляд?
Де зростають?

Роздивись і розкажи!

Назви тварин, зображених на фотографіях.

Розкажіть про своїх улюблених тварин.
Як вони називаються? Який мають вигляд?
Де живуть?

Поміркуй!

Чим схожі рослини і тварини?

Рослини і тварини належать до живої природи.

До якої природи належать люди?

Люди є частиною живої природи.

Позмагайтеся: хто назве більше об'єктів, що належать до живої природи.

Відгадаємо загадки!

- У теплий дощик народився, парасолькою накrywся.
- Стоїть хлопчик під пеньком накryw голову брильком.

Завдання для друга природи. Роздивися фотографію і склади за нею розповідь.

ПОДОРОЖ У ПРИРОДУ: урок-екскурсія

Перевір себе!

Ти вже вмієш: розрізняти живу та неживу природу, а також те, що створене людиною.

Вчимося спостерігати за природою:

Де знаходиться
Сонце на небі?

Чи є на небі
хмари?
Який вигляд
вони мають?

Чи дме вітер?

На якому дереві
ростуть ці плоди?

Які рослини
цвітуть восени?

Назвіть об'єкти,
створені
людиною, які ви
побачили під час
екскурсії.

Як поводить
білочка восени?

Завдання для друга природи.
Розкажи вдома про екскурсію.

ЯКІ ОЗНАКИ МАЮТЬ ЖИВІ ОРГАНІЗМИ?

Ти дізнаєшся, чим схожі всі живі організми.

Запам'ятай нове слово! Організмами називають усі живі істоти.

Пригадай! Що належить до неживої природи? Хто належить до живої природи?

Роздивись і розкажи!

Що зображено на фотографіях?

Послухай!

У природі поряд живуть люди, тварини, рослини. Усі вони відрізняються одне від одного. А що їх об'єднує? Вони — живі організми.

Ознаками живих організмів є: ріст, рух та живлення.

Поміркуй і розкажи!

Чи рухаються рослини?

Закінчи речення.

Рослини рухаються, коли ростуть, повертаються до сонця, розкривають

Роздивись!

Розкажи! Хто чим живиться?

Зверни увагу!

Рослини живляться інакше, ніж люди та тварини.

Завдання для друга природи. Порівняй справжнього песика з іграшковим. Хто з них є живим організмом? Чому ти так гадаєш?

ЯКІ УМОВИ НЕОБХІДНІ ДЛЯ ЖИТТЯ?

Ти дізнаєшся, що необхідно для життя кожного живого організму.

Пригадай! Які ознаки мають живі організми?
Порівняй живі організми та тіла неживої природи.

Розкажи! Де живуть наші герої? Які умови їм необхідні для життя?

Їжачок
Хитрячок

Сойка
Синьокрила

Карасик
Золотенко

Сонечко
Семикрапочка

Розкажи! Які умови тобі необхідні для життя?
Без чого не можуть жити ні люди, ні тварини,
ні рослини?

Для життя живим організмам необхідні: повітря, вода, світло, тепло та їжа.

Роздивіться!

Придумайте назву для фотографії.

Відгадаємо загадки!

Куди не ступиш — всюди маєш,
хоч не бачиш, а вживаєш.

Завдання для друга природи.

Переконай наших героїв, що для життя людей
необхідні світло, тепло, повітря, вода та їжа.

ЯК ЛЮДИНА ПІЗНАЄ СВІТ?

Ти дізнаєшся про те, що допомагає людині пізнавати світ.

Поміркуй!

Що допомагає тобі пізнавати світ природи та все, що відбувається навколо? Назви своїх помічників.

Завдяки зору люди і тварини бачать навколишній світ. Допомагають їм у цьому очі.

Завдяки слуху люди і тварини чують, що відбувається у навколишньому світі. Допомагають їм у цьому вуха.

Відгадуємо загадки!

Сопе, хропе, часом чхає,
та повсюди зазирає.
Одежини він не має,
на морозі замерзає.

**Завдяки нюхові люди і тварини
відчувають запахи навколо себе.
Допомагає їм у цьому ніс.**

**Завдяки дотику люди розпізнають
різні об'єкти навколишнього світу.
Допомагає їм у цьому шкіра.**

**Завдяки смаку люди і тварини
відчувають, що вони їдять.
Допомагає їм у цьому язик.**

Поміркуйте!

Чи можна визначити найважливіший серед органів чуття?

Запам'ятай нове слово! Органами називають різні частини тіла.

**Люди мислять і пізнають навколишній світ.
Допомагають їм у цьому органи чуття.**

Завдання для друга природи.

Розкажи, як тваринам допомагають їхні органи чуття.

ЯК ЛЮДИНА ВИВЧАЄ ПРИРОДУ?

Ти дізнаєшся, що для вивчення природи потрібно вміти спостерігати та проводити досліди.

Пригадай! Що тобі допомагає пізнавати природу і навколишній світ?

Телеско́п

Мікроско́п

Термо́метр

Запам'ятай!

Для вивчення природи проводять спостереження, досліди і практичні роботи.

ДОСЛІДНИЦЬКА ЛАБОРАТОРІЯ

Дізнайся: який вигляд мають деталі дрібних предметів?

Твій помічник: лупа.

Досліді дрібні деталі предметів за допомогою лупи.

Завдання.

За допомогою лупи роздивися піщинки, свою долоньку, лінію, проведену олівцем у зошиті.

Закінчи речення.

Для того щоб побачити дрібні предмети, потрібна — — — — ▶

Завдання для друга природи.

Розкажи, як ти збираєшся вивчати природу.

ЯКІ ОБ'ЄКТИ ПРИРОДНІ, А ЯКІ – СТВОРИЛИ ЛЮДИ?

Ти дізнаєшся, що для виготовлення рукотворних об'єктів люди використовують природні матеріали.

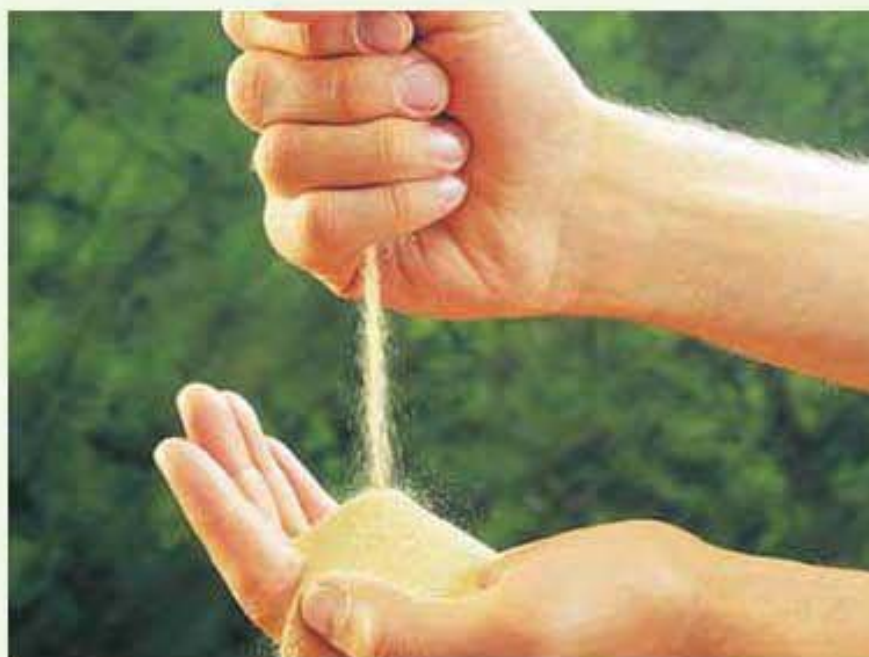

Запам'ятовуємо прислів'я!

Роботящі руки гори перевертають.

ДОСЛІДНИЦЬКА ЛАБОРАТОРІЯ

Дізнайся: що із чого виготовлено?

Запам'ятай!

Людина навчилася виготовляти з природних матеріалів усе, що необхідно їй для життя.

Позмагайтеся!

Яка група назве більше природних об'єктів та предметів, виготовлених руками людини?

Пам'ятка друга природи.

Бережи все, що виготовили люди своєю працею та розумом!

Завдання для друга природи.

Розкажи, як прийшла до тебе твоя улюблена книжка.

ПОДОРОЖ У ПРИРОДУ ВОСЕНИ: урок-екскурсія

Ти навчишся спостерігати за осінніми змінами в живій та неживій природі.

Вчимося спостерігати за природою:

Чи змінилося
положення Сонця
опівдні?

Чи є на небі
хмари?
Який вигляд вони
мають?

Чи дме вітер?

Як змінилося забарвлення листя на деревах?

Чи є квітучі рослини?

Яких пташок ви побачили на екскурсії?

Які осінні роботи здійснюють люди в місті й у селі?

Чи змінилося забарвлення хутра у білочки восени? Поясни чому?

Завдання для друга природи.
Розкажи вдома про екскурсію.

ЯКЕ ЗНАЧЕННЯ МАЄ ПРИРОДА ДЛЯ ЖИТТЯ?

Ти дізнаєшся, що життя людини залежить від природи.

Роздивись і пригадай!

Що належить до неживої й живої природи?

На яких фотографіях зображені природні предмети, а на яких — рукотворні? Наведи власні приклади.

Складіть розповіді про кожний предмет за таким планом:

1. Як називається?
2. Де ти його бачив (бачила)?
3. Яке значення має для життя людей?

Об'єднайте свої розповіді в одну цікаву історію.

Послухай!

Природа — це Сонце, вода, повітря, Земля, рослини, тварини. Людина тісно пов'язана з природою і сама є її частиною. Житло, їжа та всі предмети вжитку можна отримати тільки із природних матеріалів.

Природа нашої планети дарує нам життя! Бережи природу!

Завдання для друга природи.

Поміркуй, чи є життя на Місяці. Порівняй природу на Землі і на Місяці.

ЯК ПОТРІБНО БЕРЕГТИ ПРИРОДУ?

Ти дізнаєшся, чому потрібно дотримуватися правил бережливого ставлення до природи.

Пригадай і розкажи! Що дає нам природа?

Роздивись і розкажи!

Чому кажуть, що природа є джерелом краси?

Як потрібно поводитися серед природи?

Які правила поведінки серед природи тобі відомі?

Що сталося із нашими друзями Сонечком та Карасиком? Чому вони захворіли? Чому природа втрачає красу?

Поміркуй!

Як сміття у лісі шкодить рослинам і тваринам?

Завдання для друга природи.

Розкажи, як треба правильно поводитися серед природи.

**ПІДБИВАЄМО ПІДСУМКИ:
ЩО ТИ ЗНАЄШ ПРО СВІТ,
У ЯКОМУ ЖИВЕШ?**

Роздивись і розкажи!

Що можна побачити на фотографіях — природу чи навколишній світ?

Поміркуй!

Що шкодить природі?

Закінчи речення.

Коли я дбайливо ставлюся до своїх книжок й зошитів, то зберігаю _____.

Розкажи!

Кого можна вважати другом природи?

Друже!

Закінчилася наша перша мандрівка,
в якій ми дізналися багато нового
про навколишній світ.

Пригадай і розкажи!

Що тобі запам'яталося, сподобалося?
Що тебе вразило, здивувало?
Які знання будуть тобі потрібні у житті?

А тепер вирушаймо у другу мандрівку —
у світ неживої природи.

МАНДРІВКА ДРУГА: СВІТ НЕЖИВОЇ ПРИРОДИ

ЯКЕ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЖИТТЯ НА ЗЕМЛІ МАЄ СОНЦЕ?

Ти дізнаєшся, як Сонце впливає на природу.

Пригадай!

До якої природи належить Сонце?

**Послухай казку,
яку розповіла
Сонечко Семикрапочка.**

Дуже люблю я ☀. Коли ☀ сходить — природа до-вкола оживає і радіє. Птахи голосніше щебечуть. А рослини піднімають свої голівки-квіти і помалу повертають у бік ☀.

Одного веселого сонячного дня раптово все вкрила темрява. Це злий чарівник викрав ☀. Він хотів знищити все живе. Та не зміг чарівник довго у руках ☀ утримувати. Воно обпікало його, немов вогонь. Адже наше Сонце — зоря, величезна роз-печена куля.

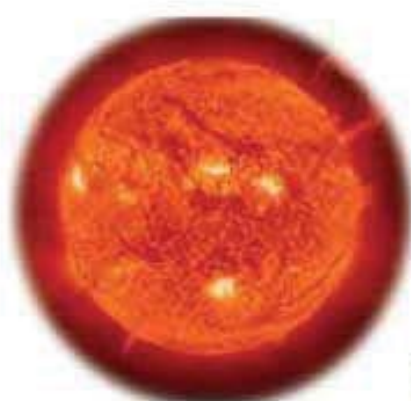
**Пам'ятка друга природи.
Сонце випромінює світло і тепло.**

Розкажи!

Чому все живе у природі радіє теплу і світлу?

Поміркуй!

Що більше — Сонце чи наша планета Земля?

Відгадуємо загадки!

Без хмизу і дров палає, землю зігріває.

Що нагадують тобі ці рослини?

Завдання для друга природи.

Придумай продовження казки про те, як Сонце впливає на неживу і живу природу. Розкажи її своїм рідним.

ЯК ПОБАЧИТИ ПОВІТРЯ?

Ти дізнаєшся про властивості повітря.

Досліді!

Завітала до нас

Сойка Синьокрила і сказала:

— Що ви знаєте про повітря?

Потім сумно додала:

— Ніхто повітря не помічає. Та, якби не повітря, я б ні дихати, ані літати не змогла. Ось яке важливе повітря!

ДОСЛІДНИЦЬКА ЛАБОРАТОРІЯ: ПОВІТРЯ

Повітря – прозоре, без запаху, смаку, безбарвне. Воно є скрізь.

Поміркуй!

Як іще можна виявити повітря-невидимку?

Завдання для друга природи.

Розкажи, які з твоїх іграшок наповнені повітрям.

ЯКЕ ЗНАЧЕННЯ МАЄ ПОВІТРЯ?

Ти дізнаєшся, що повітря потрібно берегти від забруднення.

Пригадай!

Які властивості має повітря?

Поміркуй!

Чому кажуть: «Потрібний як повітря»?

Повітря необхідно для дихання живим організмам: рослинам, тваринам і людям.

Роздивіться і розкажіть!

Як люди навчилися використовувати властивості повітря?

Поміркуйте!

Для чого потрібне чисте повітря?

Завдання для друга природи.

Дізнайся, які види сучасного транспорту найменше забруднюють повітря.

Пофантазуй: яким має бути транспорт у майбутньому, щоб зберігати повітря чистим?

ЯКІ ВЛАСТИВОСТІ МАЄ ВОДА?

Ти дізнаєшся, якою буває вода.

Пригадай!

Де ти можеш побачити воду?

**Послухай казку,
яку розповів
Карасик Золотенко.**

Розлютився злий чарівник, що не зміг Сонце вкрасти. Та й вирішив тоді всю воду на землі випити.

Спочатку випив **струмки**. Потім за **річки** взявся. Але побачило це Сонце. Засвітило яскравіше, і вся **вода** зникла. Ніби її й не було. Тільки білі **хмари** на синьому небі виблискують. Чаклун до них – а вони почорніли, і рясний **дощ** пішов. Він до дощу, а мороз дощ на **сніг** перетворив. Злодій до снігу — а то вже **лід**. Не встиг чарівник за лід ухопитися, як той розтанув, і знову веселі струмочки потекли. А деякі з них, про всяк випадок, під землю заховалися...

Запам'ятай виділені в казці слова.

Поміркуйте!

Коли вода буває рідиною?

Якою стає вода, коли сильний мороз?

Коли вода перетворюється на хмаринку?

ДОСЛІДНИЦЬКА ЛАБОРАТОРІЯ: ВОДА

Вода в рідкому стані

Вода у твердому стані

Водяна пара

Вода в рідкому стані: безбарвна, прозора, не має запаху, смаку та форми.

Завдання для друга природи.

Розкажи, які властивості води ти спостерігаєш щодня.

ЯКЕ ЗНАЧЕННЯ МАЄ ВОДА?

Ти дізнаєшся, чому вода потрібна і природі, і людині.

Роздивіться і поміркуйте!

Карасик запитує:

Про що розповідають ці крапельки?

Запам'ятовуємо прислів'я!

- Без води немає життя.
- Без води й борщу не звариш.
- Не виливай каламутну воду, поки чистої не знайдеш.

Поміркуйте!

Якій із цих рослин потрібно найбільше води?

Як почувають себе Карасик та інші тварини і рослини у забрудненій воді?

Пам'ятка друга природи.

Вода дорожча за золото. Бережи воду!

Завдання для друга природи.

Як ти розумієш ці слова: «Закривай міцніше кран, щоб не витік океан»? Як ти зберігаєш воду вдома?

ЩО ТАКЕ ГІРСЬКІ ПОРОДИ?

Ти дізнаєшся, що земля складається із гірських порід.

Пригадай! Які матеріали використовують для будівництва?

З чого виготовляють цеглу?

З чого виготовляють посуд?

Поміркуй!

Де у природі можна побачити пісок, глину, каміння?

Послухай! Поглянь на гірські краєвиди. У горах ми бачимо могутні скелі й кам'яні брили. Поруч нагромаджені їх уламки. Це — щебінь. У річці перекочується галька — гладеньке, обкатане і відшліфоване водою каміння. На березі лежать пісок і глина.

**Каміння, щебінь, галька, пісок і глина — гірські породи.
Із гірських порід складається земля.**

ДОСЛІДНИЦЬКА ЛАБОРАТОРІЯ: ГІРСЬКІ ПОРОДИ

Колекція гірських порід рідного краю:

пісок

щебінь

глина

граніт

галька

мармур

Розкажіть, як люди використовують гірські породи.

Завдання для друга природи.

Дізнайся, які гірські породи є там, де ти живеш. У яких казках згадуються гірські породи та їх володарі?

Хочеш бути дослідником?

Розпочни збирати колекцію гірських порід, які є у твоєму краї.

ЩО ТАКЕ ҐРУНТ?

Ти дізнаєшся, для чого потрібен ґрунт.

Пригадай! Які умови необхідні рослинам для життя?

Роздивись і розкажи!

Де на малюнку зображена земля?
З чого вона складається?

Ґрунт — верхній пухкий шар землі. Саме на ньому ростуть рослини. Ґрунт забезпечує рослини поживними речовинами, теплом, повітрям і водою.

Поміркуйте!

Де на малюнку зображений ґрунт?
Якого він кольору?
Якими умовами забезпечує ґрунт рослини?
Що входить до складу ґрунту?

ДОСЛІДНИЦЬКА ЛАБОРАТОРІЯ: ҐРУНТ

Склад ґрунту:

**пісок, глина,
каміння,
перегній**

вода

повітря

Запам'ятай нове слово! Перегній — це перегнілі рештки рослин і тварин.

Послухай!

Чорного забарвлення ґрунту надає **перегній**. Чим більше в ґрунті перегною, тим вищий урожай.

Назвіть!

Які живі організми живуть у ґрунті?

Запам'ятовуємо прислів'я!

- Без перегною не буде врожай горою.
- На чорній землі білий хліб родить.

Поміркуй!

Земля, земля, ґрунт...

Що називає кожне з цих трьох слів?

Завдання для друга природи.

Порівняй, чим відрізняються земля та ґрунт.

Чи можна ґрунт називати землею? Як ти думаєш, чому нашу планету назвали Землею?

ЯК ОХОРОНЯТИ ҐРУНТ?

Ти дізнаєшся про значення ґрунту для природи та життя людей.

Роздивись та розкажи!

Куди висаджують рослини?

Поміркуй!

Від чого залежить урожай рослин?

Урожай рослин залежить від родючості ґрунту.

Послухай розповідь Їжачка Хитрячка!

Родючий шар землі — це і є ґрунт. Тому люди здавна називали його шанобливо землею-матінкою. Казали: «Рідна земля — наша мати-годувальниця». Але, щоб отримати щедрий урожай, потрібно багато праці до землі докласти. Ретельно обробити, зорати, удобрити, засіяти, прополоти. І лише тоді врожай зібрати.

Запам'ятовуємо прислів'я!

- Земля багата — народ багатий.
- Про землю піклуйся — золотим зерном милуйся.

Роздивись і розкажи!

Як потрібно охороняти ґрунт?

Завдання для друга природи.

Пригадай загадки про землю та врожай. Загадай їх однокласникам.

ПІДБИВАЄМО ПІДСУМКИ: ЩО ТИ ЗНАЄШ ПРО НЕЖИВУ ПРИРОДУ?

Роздивись і розкажи!

Як взаємопов'язані Сонце, вода, повітря, гірські породи та ґрунти?

Поміркуй!

- Як Сонце впливає на повітря і воду?
- Як вода впливає на каміння та ґрунт?
- Як Сонце впливає на життя рослин?

Розкажи!

Для чого людям, тваринам і рослинам потрібні Сонце, повітря і вода?

Роздивись та поясни!

Чи може жива природа існувати окремо від неживої?

Поміркуй!

Що може статися, якщо на Землі зникнуть ґрунти?

Друже!

Закінчилася наша друга мандрівка світом неживої природи.

Пригадай і розкажи!

Що тобі запам'яталося, сподобалося?

Що тебе вразило, здивувало?

Які знання будуть тобі потрібні у житті?

А тепер вирушаймо далі — у світ живої природи.

МАНДРІВКА ТРЕТЯ: СВІТ ЖИВОЇ ПРИРОДИ

ЯКИМИ БУВАЮТЬ РОСЛИНИ?

Ти дізнаєшся, якими бувають рослини.

Послухай!

Наша добра знайома Сонечко Семикрапочка показала нам дивовижні рослини, які вона бачила, літаючи скрізь. Дізнайся їх назви.

Позмагайтеся!

Хто знає більше назв рослин нашого краю?

Роздивіться і розкажіть!

У які групи можна об'єднати ці рослини?
Поясніть.

Дикорослі рослини
ніхто не саджає
і не доглядає.
Вони ростуть у лісах,
степях та на луках.

Культурні рослини
вирощують та догля-
дають люди для своїх
потреб. Вони ростуть
на полях, городах,
у садах і парках.

Пам'ятка друга природи.

Усі культурні рослини походять від
дикорослих.

Завдання для друга природи.

Які дикорослі й культурні рослини ти зустрічаєш
дорогою зі школи додому? Порівняй їх між собою.

ЯКУ БУДОВУ МАЮТЬ РОСЛИНИ?

Ти дізнаєшся, з чого складаються рослини.

Роздивись і розкажи!

Купальниця

1. Корінь.
2. Стебло.
3. Листок.
4. Квітка.
5. Плоди з насінням.

Куди тепер прилетіла Сонечко Семикрапочка?
Що нового вона дізналася про будову рослин?

Поміркуйте!

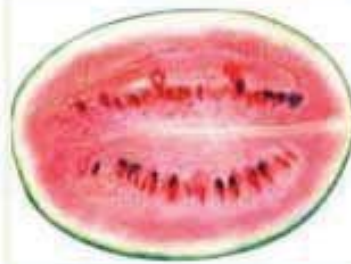
З яких частин складаються рослини?
Роздивіться зображення купальниці й на-
звіть усі її частини.

**Рослини виглядають по-різному.
Але всі вони мають корінь, стебло,
листок, квітку, плід і насіння.**

Якщо у рослин є квітка, то їх називають квітковими.

ДОСЛІДНИЦЬКА ЛАБОРАТОРІЯ: БУДОВА РОСЛИН

Розкажи!

Які частини є в помідора? Де заховалося насіння у кавуна, кульбаби, суниці та черешні?

Завдання для друга природи.

Розкажи, яка в тебе улюблена рослина. Назви всі її частини.

ЯК РОЗРІЗНЯТИ ДЕРЕВА, КУЩІ Й ТРАВ'ЯНИСТІ РОСЛИНИ?

Ти дізнаєшся, як рослини поділяються за будовою.

Пригадай! З яких частин складаються рослини?

Роздивись і розкажи!

Яку будову мають зображені рослини?

Назви їх частини.

Поміркуй!

Допоможи Соїці розібратися, чим схожі зображені рослини і чим вони різняться.

Послухай і порівняй!

Липа — це дерево. У дерев стовбло одне — стовбур. Шипшина — кущ. У неї багато невеличких стовбурів. Конюшина — трав'яниста рослина. У неї м'які соковиті стебла.

Рослини поділяються на дерева, кущі та трави.

Закінчіть речення. Яка рослина тут зайва?
Чому?

Тополя,

тюльпан,

каштан,

береза...

Це — _____.

Малина,

смородина,

проліска,

калина...

Це — _____.

Клен,

айстра,

сон,

конвалія...

Це — _____.

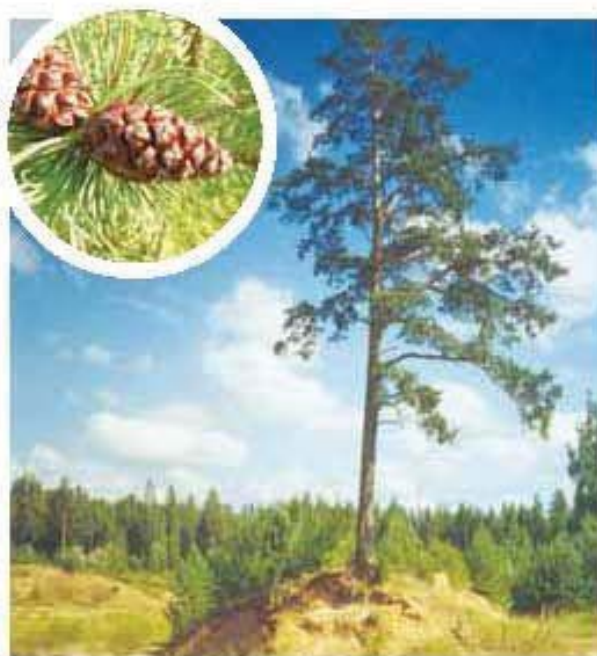
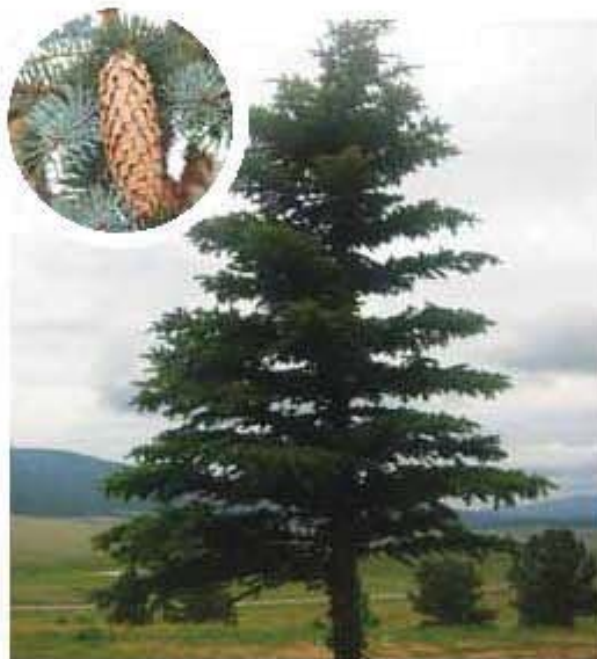
Завдання для друга природи.

Пригадай, які ти знаєш казки про рослини.
Розкажи одну з них сусідові по парті.

ЯКІ ДЕРЕВА НАЛЕЖАТЬ ДО ЛИСТЯНИХ, А ЯКІ — ДО ХВОЙНИХ?

Ти дізнаєшся, на які групи поділяються дерева.

Роздивись і порівняй!

Назви зображені дерева. Розкажи, чим вони відрізняються.

Дерева поділяють на листяні та хвойні.

Поміркуйте!

Чому ялину називають вічнозеленою?

Відгадуємо загадки!

Літає, опадає, на землю лягає,
із землі не встає, а на ній перегниває.

Роздивись і упізнай!

З яких дерев ці листки?

Як можна використати осінні листя?

Завдання для друга природи.

Знайди три відмінності та три подібності між листяними та хвойними деревами.

ПОДОРОЖ У ПРИРОДУ ВЗИМКУ: урок-екскурсія

Ти дізнаєшся, як можна допомогти тваринам узимку.

Вчимося спостерігати за природою:

Як змінилися
дерева взимку?

Упізнай птахів.
Дізнайся, які птахи
залишаються
зимувати у твоєму
рідному краї.

Як розрізнити
взимку хвойні та
листяні дерева?

Спостерігай
за життям білки
взимку.

Піклуйся про
птахів узимку.
Зроби годівничку
й підгодовуй
птахів упродовж
усєї зими.

Завдання для друга природи.

Розкажи вдома про зимову екскурсію.

ЯКУ КОРИСТЬ КУЛЬТУРНІ РОСЛИНИ ПРИНОСЯТЬ ЛЮДЯМ?

Ти дізнаєшся, як люди використовують культурні рослини.

Пригадай! Які рослини називають культурними? Де їх вирощують?

Роздивись і розкажи!

Які з цих рослин ростуть у полі?

Жито

Фіалка

Пшениця

До польових культур належать пшениця і жито.

Поміркуй! З яких польових культур виготовляють хліб?

Закінчи речення.

Овочі це:

Фрукти це:

Ягоди це:

Назви свої улюблені овочі, фрукти, ягоди.

Позмагайтеся! Хто пригадає більше назв овочів, фруктів, ягід?

Поміркуй!

Дівчинка питає Їжачка: «З якого куща мені можна зривати порічки, а з якого — ще ні?» Як ти гадаєш, що їй порадить Їжачок Хитрячок?

Які рослини не висаджують на клумбах?

Завдання для друга природи.

Розкажи, яку культурну рослину тобі хотілося б вирощувати. Яку користь вона дає?

ЯК ДОГЛЯДАТИ ЗА КІМНАТНИМИ РОСЛИНАМИ?

Ти дізнаєшся, як потрібно доглядати за кімнатними рослинами.

Роздивись і упізнай!

Герань

Орхідея

Алое

Кактуси

Фіалки

Пальма

Чи є в тебе вдома кімнатні рослини? Назви їх.

Поміркуй! Чому кімнатні рослини не можуть добре рости без допомоги людини?

ДОСЛІДНИЦЬКА ЛАБОРАТОРІЯ: ДОГЛЯД ЗА КІМНАТНИМИ РОСЛИНАМИ

Пригадай! Які умови необхідні для життя рослин?

Світло
Тепло

Обприскування
рослин

Відстояна
вода
для поливу

Розпушування
ґрунту

Повітря
у ґрунті

Поміркуй!

Чому верхній шар ґрунту в горщиках з кімнатними рослинами потрібно розпушувати?

Завдання для друга природи.

Уяви, що ти можеш розуміти мову рослин. Про що ти тоді розпитаєш свою улюблену кімнатну рослину?

ДЛЯ ЧОГО ПОТРІБНІ РОСЛИНИ?

Ти дізнаєшся, чому для життя людей і тварин потрібні рослини.

Пригадай!

Чому люди вирощують рослини? На які групи поділяються культурні рослини?

Роздивись і розкажи!

Що дають рослини людям?

Цукровий буряк

Льон

Дізнайся! З чого виготовляють олію?

Поміркуй!

Чому рослини потрібні тваринам?

Поясни вислів

«Рослини – це окраса Землі».

Запам'ятай!

Рослини забезпечують життя на Землі.
Вони дають живій природі чисте повітря.

Завдання для друга природи.

Поясни своїм молодшим друзям, чому забруднення повітря та води шкодить рослинам.

ЯКИМИ БУВАЮТЬ ТВАРИНИ?

Ти дізнаєшся, на які групи поділяються тварини.

Пригадай! Тварини є частиною живої природи. Що тваринам потрібно для життя?

Послухай!

Прилетіла до нас гостя — Сойка Синьокрила, щоб розповісти про дивовижних тварин, яких вона бачила всюди.

Страус

Папуга

Птах-секретар

Білі ведмеді

Жирафи

Носороги

Позмагайтеся! Хто знає більше тварин, котрі живуть у нашому краї?

Роздивіться і розкажіть! Що ви знаєте про тварин, які зображені на фотографіях? Хто з них сам про себе дбає? Про кого піклуються люди? У які групи можна об'єднати цих тварин? Поясніть.

Дикі тварини
Їх ніхто не доглядає і не розводить.
Найбільше їх у лісах, на луках, у степах.

Свійські тварини
Їх розводять, доглядають і вигодовують люди для своїх потреб.

Поміркуй! Чи можуть свійські тварини самі добувати собі корм так, як дикі тварини?

Завдання для друга природи.

Склади казку, в якій дика тварина потоваришувала б зі свійською.

ДЛЯ ЧОГО ПОТРІБНІ СВІЙСЬКІ ТВАРИНИ?

Ти дізнаєшся, чому всі свійські тварини приносять велику користь людям.

Пригадай! На які групи поділяють тварин?

Поміркуй!

Чи є серед комах свійські?

Бджола медоносна

Тутовий шовкопряд

Чи існують свійські риби?

Послухай розповідь Карасика Золотенка!

У річках живуть сазани — дикі коропи. А у ставкових господарствах розводять свійських коропів. Їх годують, при потребі навіть лікують і повсякчас доглядають.

Роздивись і розкажи! Яких свійських птахів ти знаєш?

Відгадаємо загадки!

- Голодна мукає,
а сита — сама молочко дітям дає.
- Хвіст гачком,
ніс п'ятачком.

Поміркуй! Що свійські тварини дають людям?

Пам'ятка друга природи.

Усі свійські тварини походять від диких. Їх колись давно приручили люди.

Завдання для друга природи. Дізнайся, яких тварин люди приручили першими.

ХТО ТАКІ КОМАХИ?

Ти дізнаєшся, які тварини найчисленніші у світі.

Роздивись і пригадай! Яких комах тобі доводилося бачити влітку?

Послухай розповідь Сонечка Семикрапки!

От дійшла черга і до комах. Вони — найчисленніші у світі тварини. Комахи живуть скрізь.

Роздивись і розкажи!

Яку будову має тіло комах? Скільки в них ніжок, або по-науковому — кінцівок?

Тіло комах складається із трьох частин: голови, грудей і черевця. Усі комахи мають по шість кінцівок.

ДОСЛІДНИЦЬКА ЛАБОРАТОРІЯ: ЯК ЖИВУТЬ МУРАХИ?

**Пам'ятка друга природи.
Не руйнуй мурашники!**

Завдання для друга природи.

Дізнайся, чому мурах називають санітарами лісу. Які казки та байки про комах ти пам'ятаєш?

ХТО ТАКІ РИБИ?

Ти дізнаєшся про те, що світ риб дуже різноманітний.

Пригадай! Яких риб тобі доводилося бачити? Де вони живуть?

Послухай розповідь Карасика Золотенка!

— Ми — риби, проводимо все життя у воді. Тільки одні риби обирають солону воду ● в морях і океанах. А інші можуть жити тільки у прісній воді ● — в озерах, ставках та річках.

Запам'ятай нове слово! **Прісна** — так називають у природі несолону питну воду.

Камбала

Сом

Тріска

Щука

Дізнайся! У якій воді живуть зображені риби?

Роздивись і поміркуй!

Чому в риб така особлива форма тіла?

Форма тіла у риби допомагає їм плавати. Для кращого захисту тіло риб укривають ряди луски. Замість кінцівок у риб — плавці.

Роздивись і розкажи!

Де живуть ці риби?

Гупі

Золота рибка

Завдання для друга природи.

Пригадай, які мультфільми про життя риб ти знаєш. Який тобі сподобався найбільше? Розкажи про його героїв.

ХТО ТАКІ ПТАХИ?

Ти дізнаєшся, що пташині «руки» — це крила.

Послухай розповідь Сойки Синьокрилої!

— Усі мої родичі дуже різні. Є серед них велетенські страуси. Є й крихітки, розміром з метелика. Більшість птахів чудово літає. А є й такі, що вміють тільки бігати або плавати. Однак усі ми маємо спільні ознаки.

Тіло птахів укрите пір'ям. Замість передніх кінцівок — крила. Форма тіла — особлива. Вона допомагає їм літати.

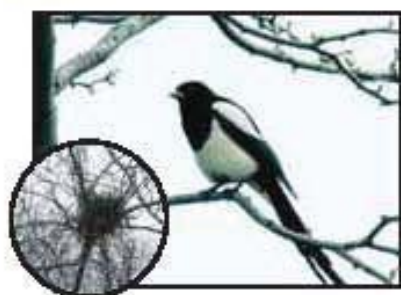

Відгадуємо загадки!

Довгі ноги, довгий ніс,
по болоті ходить скрізь.

Роздивіться і розкажіть! Де живуть птахи?
Які домівки у сороки, шпака, ластівки?

Хто де живе? Оберіть, хто на малюнках зайвий.

Завдання для друга природи.

Розкажи, як ти допомагаєш птахам узимку.

ЧИМ ЗВІРІ ВІДРІЗНЯЮТЬСЯ ВІД ІНШИХ ТВАРИН?

Ти дізнаєшся, як звірі вигодовують своїх малюків.

Роздивись і пригадай!

До яких груп належать ці тварини?

Поміркуй!

Хто з цих тварин — звір?

**Послухай розповідь
Їжачка Хитрячка!**

— Ми, звірі, найрозумніші серед усіх тварин. Ми живемо скрізь: на землі і під землею, біля води й у воді. Світ звірів різноманітний і багатий.

Хоча ми по-різному виглядаємо, але маємо спільні ознаки.

Запам'ятай!

Своїх дітей звірі вигодовують молоком.

Роздивіться і назвіть!

Яких наземних, підземних, водяних та літаючих звірів ви побачили?

Роздивіться і дослідіть!

Знайдіть і покажіть у різних звірів такі частини тіла: голову, шию, тулуб, хвіст і чотири кінцівки.

Завдання для друга природи.

Пригадай казки та мультфільми, де головні герої — звірі. Які в них звички та повадки?

ЯКІ В ТЕБЕ ДОМАШНІ УЛЮБЛЕНЦІ?

Ти дізнаєшся, яким має бути живий куточок.

Пригадай!

З яких частин складається тіло собак і котів? Як вони вигодовують маленьких цуценят і кошенят?

Роздивись і розкажи!

Які породи котів і собак ти знаєш? Які тобі подобаються найбільше? Чим вони відрізняються?

Відгадуємо загадки!

Гавкає, кусає,
в дім не пускає.

Язиком вмивається,
лапкою втирається.

Дізнайся! Яких ще тварин можна утримувати вдома?

Розкажіть про своїх домашніх улюбленців. Як їх звати? Які в них характери? Хто вигадася кращу назву для фотографії?

Пам'ятка друга природи.

Мати домашню тварину дуже відповідально. Про неї потрібно постійно дбати: доглядати, годувати, виховувати!

Завдання для друга природи.

Від імені свого домашнього улюбленця розкажи про те, що йому подобається в житті, а що б він хотів змінити.

КОЛИ І ЧИМ ЖИВЛЯТЬСЯ ТВАРИНИ?

Ти дізнаєшся, як живляться тварини.

Послухай розповідь Їжачка Хитрячка!

Усім нам, тваринам, смакує різна їжа. Одні полюбляють рослинні корми. Хто пилок чи нектар. Хто соковиту травичку, молоді гілочки чи навіть кору дерев. Комусь до смаку — горішки й ягоди. Деякі тварини харчуються слимаками, черв'яками, комахами. Є й такі, які полюють на інших тварин. Ми називаємо їх хижими. А деяким однаково чим житися: рослинами чи тваринами. Аби не бути голодним.

— А чим снідаєш ти? — запитала якось Сойка Синьокрила Їжачка Хитрячка.

— Сойко, хіба ж ти не знаєш, що ми, їжаки, ніколи не снідаємо, бо вранці та вдень спимо. І лише коли сутеніє, вирушаємо на пошуки поживи, — відповів Їжачок.

Тварини живляться у різний час: одні — вдень, інші — вночі.

Завдання для друга природи.

Разом із нашими героями роздивись уважно «чарівний» малюнок американського художника Дональда Раста. Розкажи, що ти на ньому побачив. Придумай для нього назву. Позмагайтеся! Хто знайде на ньому більше тварин?

ЯК ТРЕБА ПОВОДИТИСЯ СЕРЕД ПРИРОДИ?

Ти дізнаєшся, як життя рослин і тварин залежить від поведінки людини.

Пригадай! Хто належить до живої природи?

Розкажи! Як впливають на живу природу:

- забруднення повітря, води та ґрунтів;

- пожежі в степах, лісах та на інших ділянках;

- вирубування дерев у лісах та парках.

Поміркуйте!

Де будуть жити тварини, якщо люди вирубують усі ліси? Що станеться із тваринами під час пожежі?

Пам'ятка друга природи.

Багато лісу — не губи!

Мало лісу — бережи!

Нема лісу — посади!

Поміркуй!

Чому Сонечку Семикрапощі не подобається, як діти поведуться серед природи?

Завдання для друга природи.

Розкажи, як можуть товаришувати люди, рослини і тварини.

ПІДБИВАЄМО ПІДСУМКИ: ЩО ТИ ЗНАЄШ ПРО РОСЛИНИ І ТВАРИН?

Пригадай і розкажи!

Як життя рослин і тварин залежить від людини?

Роздивись «диво-дерево» і розкажи!

Звідки беруться ці «плоди» насправді?

Пригадай!

З чого виготовляють
папір?

- а) Пісок;
- б) глина;
- в) деревина.

З чого виготовляють
олію?

- а) Яблуко;
- б) дерево;
- в) соняшники.

Поміркуй! Що трапиться з рослинами, якщо птахів поменшає?

Друже!

Закінчилася наша третя мандрівка
світом живої природи.

Пригадай і розкажи!

Що тобі запам'яталося, сподобалося?

Що тебе вразило, здивувало?

Які знання будуть тобі потрібні у житті?

А тепер вирушаймо далі —
у мандрівку рідним краєм.

МАНДРІВКА ЧЕТВЕРТА: РІДНИЙ КРАЙ

ДЕ ТВІЙ РІДНИЙ КРАЙ?

Ти дізнаєшся, як називається твій рідний край.

Роздивись і порівняй!

Скажи, де ти живеш? Як називається твоє місто чи село? Довідайся про походження назви твого міста чи села.

Розкажи!

Чи багато вулиць у твоєму місті чи селі? Яка вулиця головна?

Що можна побачити на вулицях у місті, а що — у селі? Чим відрізняється місто від села?

Дізнайся! У якій частині України знаходиться твоє місто чи село?

Рідний край — це та частина України, де ми народилися і живемо.

Роздивись і розкажи!

Київ

Львів

Мукачево

Донецьк

Миколаїв

Ялта

Які місця у твоєму рідному краї тобі подобаються найбільше?

Завдання для друга природи рідного краю.

Розкажи, про яку подорож рідним краєм ти мрієш.

ЯКА ПРИРОДА У ТВОЄМУ КРАЇ?

Ти дізнаєшся, яку форму має земна поверхня у твоєму рідному краї.

Пригадай!

Як називається твій рідний край? Чи доводилося тобі бувати на околицях твого міста чи села? Які краєвиди тобі відкривалися?

Роздивись і розкажи!

Яка поверхня землі у твоєму краї?
Вона — рівнинна, горбиста чи гориста?

Дізнайтесь!

Де знаходяться місцевості, зображені на фотографіях? Де вам доводилося бувати? Обговоріть із сусідом по парті, чим відрізняються краєвиди на фотографіях.

Якої форми земна поверхня у вашому місті чи селі та навколо нього?

Запам'ятай!

Найкраще місце на Землі там, де народився ти!

Поміркуй і розкажи!

Що ти насамперед покажеш своїм гостям у рідному краї?

Запам'ятовуємо прислів'я!

Де лелека водиться, там щастя родиться.

Роздивись і поміркуй!

Чому говорять, що лелека приносить щастя?

Завдання для друга природи рідного краю.

У яку пору року природа у твоєму краї найкрасивіша? Чому ти так вважаєш?

ЯКІ ВОДОЙМИ ДАЮТЬ ВОДУ ТВОЄМУ КРАЮ?

Ти дізнаєшся, які водойми є у твоєму рідному краї.

Пригадай!

Яких форм земної поверхні у твоєму краї більше?
Які водойми можна побачити?

Роздивись і поміркуй!

Чим відрізняються ці водойми?

Відгадаємо загадки!

- Два брати у воду дивляться,
а довіку не зійдуться.
- Не кінь, а біжить,
не ліс, а шумить.

Складіть розповідь про річку, яка протікає у вашому краї, за таким планом.

1. Як називається річка?
2. Яка вона: велика, середня, мала?
3. Яка в неї течія: швидка чи повільна?
4. Глибока річка чи мілка?

Поміркуй! Яка річка у твоїй місцевості? Рівнинна чи гірська?

Якщо річка тече спокійно, не поспішає, дзюркоче, широко розлитися хоче, то це — рівнинна річка.

Якщо річка стрімко біжить, вирує й клекоче, після дощів все затопити хоче, то це — гірська річка.

Розкажи!

Як у твоєму рідному краї використовують річку? А як охороняють?

Поясни прислів'я!

Де вода, там і життя.

Завдання для друга природи рідного краю.

Розкажи про своє улюблене місце відпочинку на березі водойми. Чи знаєш ти, як правильно поводитися біля води?

ЯКІ РОСЛИНИ ПРИКРАШАЮТЬ ТВІЙ РІДНИЙ КРАЙ?

Ти дізнаєшся, що серед дикорослих рослин є багато лікарських.

Пригадай! Які рослини ми називаємо деревами, кущами, травами?

Роздивись!

Які дерева та кущі поширені там, де ти живеш?

Ялина

Береза

Дуб

Сосна

Лавр

Шипшина

Глід

Смородина

Запам'ятай!

У різних куточках України зростають різні рослини.

Чи є ліси у твоєму рідному краї? Чи збирають там ягоди? Які?

Чи подобається тобі збирати гриби? Які їстівні гриби ти знаєш?

Багато рослин мають лікувальні властивості. Їх називають лікарськими.

Роздивись і розкажи!

Які лікарські рослини ти знаєш?

Липа

Подорожник

Шипшина

Ромашка лікарська

Завдання для друга природи рідного краю.

Дізнайся: які лікарські рослини є у вашій домашній аптечці? Придумай казку про їх використання.

ЯК ЗАХИЩАТИ РОСЛИНИ РІДНОГО КРАЮ?

Ти дізнаєшся, які дикорослі рослини перебувають у небезпеці.

Пригадай! Як впливає діяльність людей на дикорослі рослини?

Роздивіться і розкажіть!

Які рослини, зображені на марках, ви знаєте? Чому рослини називають природним багатством?

Поміркуй!

Від кого і від чого потрібно охороняти рослини?

Деякі рослини і тварини можуть зникнути. Тому їх занесли до Червоної книги України.

Усі вони охороняються законом.

Роздивись!*Півонія**Білотка**Нарцис**Лілія лісова**Підсніжник**Сон великий**Тюльпан**Цикламен*

Дізнайся! Які рослини, занесені до Червоної книги України, можна зустріти у твоєму краї?

Завдання для друга природи рідного краю.

Склади розповідь про пригоду рослини, яка потрапила до Червоної книги.

ЯКІ ДИКІ ТВАРИНИ ЖИВУТЬ У ТВОЄМУ КРАЇ?

Ти дізнаєшся, що диких тварин не треба турбувати.

Пригадай! На які групи поділяють тварин?

Позмагайтеся! Хто знає більше назв комах, риб, птахів та звірів? Розкажіть, де живуть ці тварини. Складіть удвох розповідь про життя однієї із тварин на ваш вибір.

Роздивись і дізнайся! Кого із зображених тварин можна зустріти у твоєму рідному краї?

Жук-рогач

Снігур

Куниця

Шпак

**Слимакоід
кримський**

Зозуля

Козуля

**Білан
капустяний**

Равлик

Лось

Соня

Вивільга

Поміркуй!

Яких диких тварин тобі доводилося бачити серед природи у твоєму рідному краї?

Більшість диких тварин ведуть потаємне життя. Турбувати їх не можна.

Відгадуємо загадки!

Це який дивак знадвору
носить здобич у комору
не на спині у мішку,
а сховавши за щоку?

Завдання для друга природи рідного краю.

Розкажи, які добрі справи ти зробив узимку та навесні для птахів і звірів.

ЯК ЛЮДИ ДБАЮТЬ ПРО ОХОРОНУ ТВАРИН У ТВОЄМУ КРАЇ?

Ти дізнаєшся, що багато диких тварин твого краю потребують захисту.

Пригадай! Яку користь приносять людям комахи, риби, птахи і звірі?

Роздивись!

Розкажи! Склади розповідь за малюнками про значення тварин.

Розпитай Їжачка Хитрячка!

Як живеться диким тваринам у лісах, на луках, у степах? Чи не заважають люди та тварини одне одному? Чим люди можуть допомогти диким тваринам? Чому потрібно охороняти тварин?

Роздивись!

Махаон

Джміль

Морський коник

Дельфін

Лелека чорний

Дрохва

Рись

Орел-беркут

Які з тварин, занесених до Червоної книги України, можна зустріти у твоєму краї?

Завдання для друга природи рідного краю.

Від кого і від чого треба охороняти тварин? Розкажи про тварину, яку потрібно охороняти.

ЯКІ КУЛЬТУРНІ РОСЛИНИ ВИРОЩУЮТЬ У РІДНОМУ КРАЇ?

Ти дізнаєшся, що для культурних рослин потрібні певні умови.

Пригадай! Які умови необхідні для вирощування рослин?

Які рослини зростають у твоєму краї?

На полях ...

На городах ...

У садках ...

Поміркуй! Чи всім культурним рослинам потрібна однакова кількість сонячного світла і тепла, а також води?

Прочитай!

Пшеницю і жито, із яких виготовляють хліб, вирощують у всіх куточках України. Хліб — символ життя. А пишний коровай — це ознака гостинності, злагоди та дружби.

Роздивись і розкажи!

Що вирощують у твоєму краї?

Полісся

Центральна Україна

Закарпаття

Степова Україна

Крим

Завдання для друга природи рідного краю.

Розкажи, як пшеничне зерно перетворилося на хліб у тебе на столі.

ЯКИХ СВІЙСЬКИХ ТВАРИН РОЗВОДЯТЬ У ТВОЄМУ КРАЇ?

Ти дізнаєшся, що свійські тварини дуже різноманітні.

Пригадай! Яких свійських тварин ти знаєш?
Чим живляться корови і вівці?

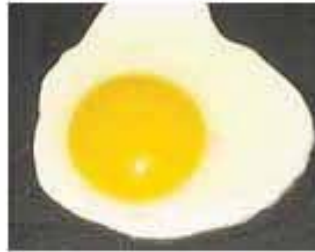

Відгадуємо загадки!

- Інтерв'ю він нам давав,
белькотів, розповідав,
про ім'я своє сказав,
довгим носом всім кивав.
Так надувся молодик,
ледь не луснув цей _____.
- У воді купалася,
А сухою зосталася.
- Біжить чимчик по долині
у сіренькій козушинці.

Роздивись і розкажи!

Яких свійських тварин і для чого розводять у вашій місцевості?

Завдання для друга природи рідного краю.
Склади розповідь «Дарунки свійських тварин».

ЯК ЛЮДИ ДБАЮТЬ ПРО СВІЙ РІДНИЙ КРАЙ?

Ти дізнаєшся, що про красу рідного краю треба дбати кожному.

Пригадай!

Що вирощують та яких тварин розводять люди в селі?

Роздивіться і оберіть!

Що вирощено в селі, а що виготовлено в місті?

Поміркуй!

Чому в Бердянську та Ніжині встановили такі пам'ятники?

Розкажи! Як люди можуть прикрасити вулиці міст і сіл?

Завдання для друга природи рідного краю.

Склади розповідь про те, як ти допомагаєш дорослим дбати про чистоту й красу своєї вулиці.

ПІДБИВАЄМО ПІДСУМКИ: ЧИМ СЛАНЕ ТВОЄ РІДНЕ МІСТО ЧИ СЕЛО?

Розкажи про пам'ятні місця твого рідного краю.

Пригадай! Де найкрасивіша місцевість у твоєму рідному селі чи місті?

Поміркуй і розкажи! Що ти найбільше любиш у природі свого краю?

Роздивіться і розкажіть! Які природні дива України зображені на фотографіях?

Асканія-Нова

Озеро Світязь

*Скеля Голова Чацького
у Житомирі*

*Мармурова печера
у Криму*

*Кам'янисті береги
Дністра*

Озеро Синевир

Водоспад Шипот

Карадаг

Друже!

Закінчилася наша четверта мандрівка
рідним краєм.

Пригадай і розкажи!

Що тобі запам'яталося, сподобалося?

Що тебе вразило, здивувало?

Які знання будуть тобі потрібні у житті?

А тепер вирушаймо далі —
у мандрівку нашою країною —
Україною.

МАНДРІВКА П'ЯТА: МОЯ КРАЇНА – УКРАЇНА

ЩО ТАКЕ БАТЬКІВЩИНА?

Ти дізнаєшся більше про свою країну.

Пригадай!

Які значення має слово «земля»?

Планета

Ґрунт

Україна

ЗЕМЛЯ

Гай, і річка, і поля.
Це усе — моя земля.

Запам'ятовуємо прислів'я!

Людина без рідної землі — як соловейко
без гнізда.

Пам'ятка українця.

Лелека вчить нас любові до рідної землі.

Дерево і хліб — символи життя.

Віночок, калина, тополя, вишня, липа,
барвінок, чорнобривці, мальви —
улюблені обереги нашого народу.

Роздивись і розкажи!

Що ти знаєш про народні символи України?

Завдання для друга природи України.

Поміркуй, як утворилося слово «батьківщина».
Які вірші та пісні про Україну ти знаєш? Розкажи або заспівай.

ЩО ГОЛОВНЕ НА КАРТІ УКРАЇНИ?

Ти дізнаєшся, що на карті України можна побачити рівнини, гори, водойми.

Пригадай! Які форми земної поверхні є у твоєму краї?

УКРАЇНА

Прочитай!

Земна поверхня різноманітна. Є на ній великі рівнинні простори, гори, річки, озера і моря. Щоб показати їх, люди придумали застосовувати карти. А на картах умовними знаками зображати різні форми земної поверхні, країни, міста та села.

Запам'ятай!

Карта — це зменшене зображення місцевості.

Дізнайся!

Як виглядає планета Земля?

Де знаходиться Україна на карті світу?

Знайди на карті України її столицю — Київ.

Завдання для друга природи України.

Що головне на карті України? Обговори це з друзями та батьками.

ЯКІ КУТОЧКИ УКРАЇНИ ТИ МРІЄШ ВІДВІДАТИ?

Ти дізнаєшся про красу природи України.

Пригадай! Що дають людям ліси?
Де люди випасають худобу?
Що вирощують на полях?

Роздивись мальовничі краєвиди різних куточків і розкажи нашим героям про природу в містах України.

Київ

Вінниця

Донецьк

Запоріжжя

Знайди і розкажи! В яких областях України є ліси і степи? А в яких — гори?

Природні парки України

Івано-Франківська область: «Галицький»

Сумська область: «Гетьманський»

Тернопільська область: «Кременецькі гори»

Львівська область: «Сколівські Бескиди»

Чернівецька область: «Черемоський»

Запорізька область: «Приазовський»

Завдання для друга природи України.

Розкажи, у яких куточках України ти хочеш побувати. Поясни чому?

ПОДОРОЖ У ПРИРОДУ НАВЕСНІ: урок-екскурсія

Ти дізнаєшся про правила поведінки у лісі.

Пригадай! Які існують правила поведінки серед природи?

Вчимося спостерігати за природою:

Як відрізняється колір листя у різних дерев?

Коли починають цвісти черемха, шипшина, калина, бузок?

У яких лісах росте
ряст?

Коли цвітуть
тюльпани
і нарциси?

Як називаються
птахи, яких ви
бачили
на екскурсії?
Якого кольору
у білочки хутро?

Завдання для друга природи України.

Поясни: чому не можна галасувати в лісі?
Розкажи вдома про екскурсію.

ЯКІ ВОДОЙМИ Є В УКРАЇНІ?

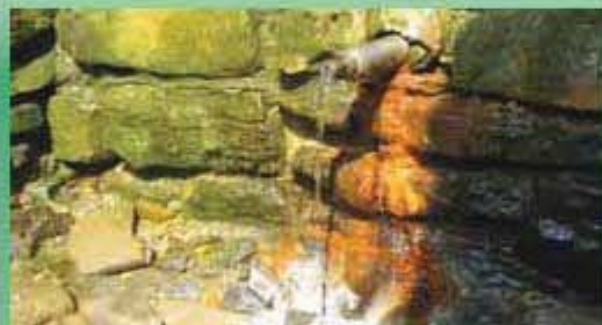
Ти дізнаєшся, що в Україні є природні і штучні водойми.

Пригадай! Які водойми є в твоєму краї? Назви їх.

Роздивіться і розкажіть! Якими бувають водойми?

Водойми

*Джерело
мінеральної води*

Канівське водосховище

Річка Південний Буг

Природні — створені природою: джерела, струмки, річки, озера і моря.

Тернопільський став

Штучні — створені людьми: ставки, водосховища — штучні моря.

Дізнайся!

Які річки найдовші в Україні?

Запам'ятай!

Найбільші річки України — Дніпро, Дунай, Дністер.

Поміркуй!

Чим озеро відрізняється від ставка? Чим вони подібні? Яку із цих водойм створили люди, а яку — природа?

Дізнайся! Де в Україні найбільші озера?

Ялпуг

Синевир

Світязь

Завдання для друга природи України.

Поясни, чому струмок річці — молодший брат.

ПОДОРОЖ ДО ВОДОЙМИ: урок-екскурсія

Пригадай! Які існують правила поведінки серед природи?

Проведи дослідження водойми:

Як називається
водойма?

Яка форма
її берегів?

Які рослини
ростуть
на берегах
водойми?

Чи є на поверхні
водойми такі
рослини:
латаття біле,
глечики жовті,
ряска?

Яких комах і птахів
можна зустріти
поблизу водойми?

Завдання для друга природи України.
Розкажи вдома про екскурсію.

ЯКІ МОРЯ Є В УКРАЇНІ?

Ти дізнаєшся, що береги України омивають Чорне та Азовське моря.

Роздивися карту України! Знайди на ній моря, що омивають береги України. Як вони називаються? Які міста розташовані на берегах цих морів?

Роздивись і поміркуй!

Чому люди люблять відпочивати на узбережжі?

Чорне море

Азовське море

Порівняйте! Як відрізняються Чорне й Азовське моря за розмірами?

Чорне море

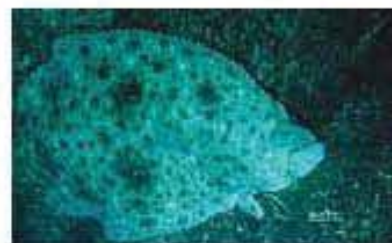
Азовське море

Як різняться ці моря за кількістю води в них?

Поміркуйте! На якому з малюнків художник умовно зобразив кількість води в Чорному морі, а на якому — в Азовському?

Роздивись і дізнайся! Які тварини живуть у Чорному та Азовському морях?

Завдання для друга природи України.

Уяви, що ти перетворився на дельфіна. Розкажи про Чорне або Азовське море від його імені.

ЯКИМИ ГОРАМИ СЛАВИТЬСЯ УКРАЇНА?

Ти дізнаєшся, що в Україні є Карпатські та Кримські гори.

Роздивися карту України! Знайди на карті гори. Як вони називаються?

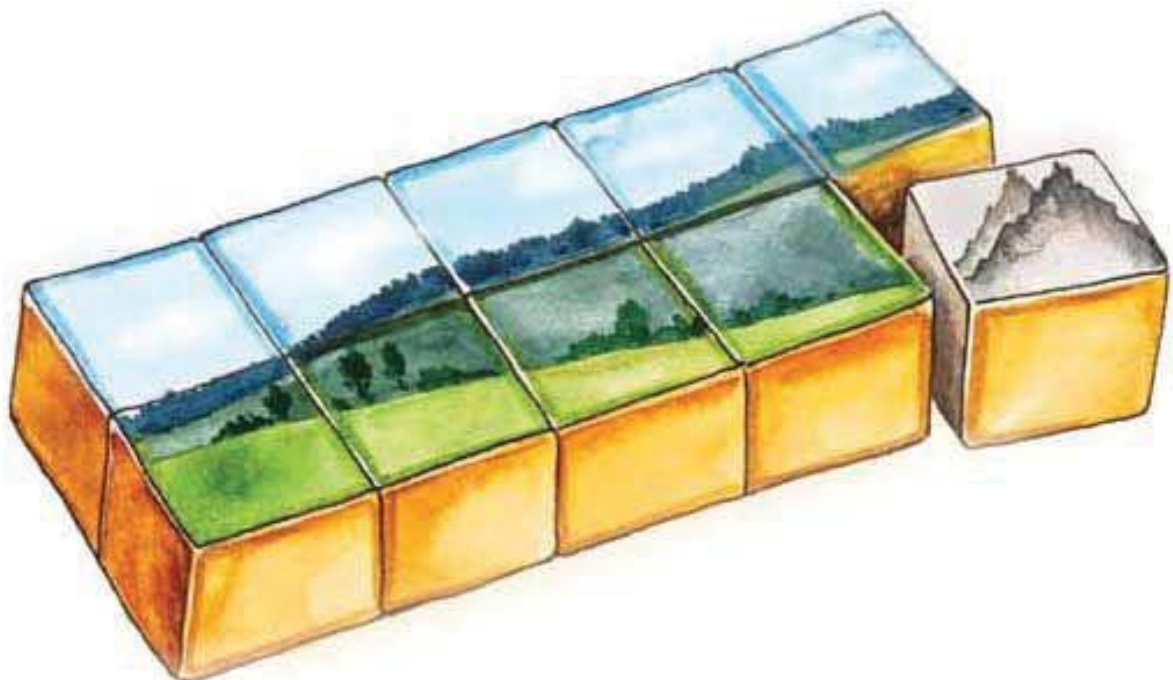
Гора Ай-Петрі

Гора Говерла

Пригадай! Якими бувають форми земної поверхні?

Яку частину України складають рівнини, а яку — гори?

Роздивись і порівняй!

Кримські гори

Карпатські гори

Запам'ятай рослини і тварин, які потребують охорони.

Борсук

Зубр

Цикламен

Нарцис вузьколистий

Завдання для друга природи України.

Порівняй Карпатські і Кримські гори. Чим вони відрізняються? А в чому схожі?

ПІДБИВАЄМО ПІДСУМКИ: ЩО ТИ ЗНАЄШ ПРО ПРИРОДУ УКРАЇНИ?

Якщо ти даси правильні відповіді на всі запитання, то отримаєш звання «Справжній друг природи України»!

1. Що таке карта?

- а) Зменшене зображення місцевості;
- б) вигляд місцевості.

2. Скільки морів є в Україні?

- а) Три моря: Каспійське, Чорне та Азовське;
- б) одне море: море пшениці;
- в) два моря: Чорне й Азовське.

3. Які гори є в Україні?

- а) Альпійські та Кримські;
- б) Кримські й Карпатські;
- в) Карпатські й Альпійські.

**4. Яка річка найбільша в Україні?
а) Дунай; б) Десна; в) Дніпро.**

5. Які з цих рослин не занесені до Червоної книги України?

а) Підсніжник білосніжний, сон великий, лілія лісова;

б) нарцис, дзвоники карпатські, білотка;

в) кульбаба, троянда, айстра.

6. Які з цих тварин занесені до Червоної книги України?

а) Білуга чорноморська, лосось дунайський, морський коник чорноморський;

б) білка, їжак, заєць-русак (сірий);

в) видра річкова, дельфін білобочка, рись.

Поясни і запам'ятай!

Обережати природу України — означає обережати життя людей!

Друже!

Закінчилася наша п'ята мандрівка
мальовничими просторами України.

Пригадай і розкажи!

Що тобі запам'яталося, сподобалося?

Що тебе вразило, здивувало?

Які знання тобі будуть потрібні у житті?

Чи стали уроки природознавства
твоїми улюбленими?

**ДОВІДКОВЕ БЮРО
пані Природи:
впізнай і запам'ятай!**

А – Г

Айстра

Акула

Бамбук

Банан

Байбак

**Бджола
медоносна**

**Білка
звичайна**

Бузок

**Глечики
жовті**

Глід

**Горобець
хатній**

Горобина

Чи ти знаєш, що **банани** — найбільші у світі трав'янисті рослини. На перший погляд банани схожі на пальми. Але це не так. Банани — не дерева, а трави! Проте, дуже великі.

Запам'ятай поетичні рядочки про землю!

*Щедра земле,
сонечко миле,
дайте рослині силу!*

Г — К

Гупі

**Дерево-
пляшка**

Джміль

Дуб

Дятел

Жито

Жук-олень

Зозуля

Зяблик

Кактуси

Камбала

**Карась
золотистий**

Камбала живе на дні моря. На одному боці — світлому й сліпому, вона лежить, на іншому — темному — її обидва ока. Пригадай риб, назва яких також починається з літери **К**.

Запам'ятай поетичні рядочки про рослини!

*Хожу, брожу між маками:
чи квіти є однакові?*

Напевне, є та не знайти.

Я не знайшла іще... А ти?

К — Л

Каштан

Клен

**Клоп-
солдатик**

Колібри

**Колорадський
жук**

Конвалія

Короп

Кульбаба

**Ластівка
сільська**

Латаття біле

Летюча риба

Липа

Чи знаєш ти, що є риби, у яких замість плавців — крила? Їхні зграйки літають над поверхнею води у теплих морях. Здійнятися у повітря — єдиний спосіб, щоб урятуватися від зубів хижаків.

Запам'ятай поетичні рядочки про воду!

***В людей веселіють,
яснішають лица.
Їм силу бадьору
вертає водиця.***

Медунка

**Метелик
адмірал**

Нарцис

Окунь

**Павичеве око
дөнне**

Персик

Пінгвін

Повзик

**Ромашка
лікарська**

Ряст

**Синиця
велика**

Скалярія

Чи знаєш ти, як змінюється колір медунки? Спочатку розпускаються рожеві квітки, а потім вони поступово стають пурпуровими, фіолетовими й, нарешті, синіми. Які ще назви весняних квітів ти знаєш?

**Спостерігай за рослинами
й тваринами — і тоді тобі відкриється
безліч дивовижних таємниць природи.**

Снігур

Сова пугач

С — Я

Сом

Страус

Терен

Тополя

Тюльпан**Чебрець****Черемха****Чорнобривці****Шипшина****Яструб**

Ось і закінчився ваш перший навчальний рік. Але подорож світом природи триває. Веселих літніх канікул кожному з вас! Спілкуйтеся з природою і не забувайте, що ви стали її справжніми друзями... До зустрічі у 2 класі!

Відомості про стан підручника

№	Прізвище та ім'я учня	Навчальний рік	Стан підручника		Оцінка
			на початку року	в кінці року	
1					
2					
3					
4					
5					

Навчальне видання

ГРУЩИНСЬКА Ірина Василівна

Природознавство

Підручник для 1 класу

загальноосвітніх навчальних закладів

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки,
молоді та спорту України*

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

В оформленні підручника використано фотографії
*В. Адаменко, А. Віксенка, С. Клименка, С. Ковальчука,
І. Красуцького, П. Молодчика, В. Соловйова,
а також інтернет-ресурси сайтів Вікіпедія, photoukraine, IloveUkraine,
fotographia.com.ua, Tchudes.in.ua, dyvokraj.com*

Редактор *І. Красуцька*
Художній редактор *Н. Дмитрова*
Технічний редактор *Л. Аленіна*

Формат 70×100 $\frac{1}{16}$. Ум. друк. арк. 11,7+0,33 форзац.
Обл.-вид. арк. 12,4+0,55 форзац. Тираж 214 050 прим. Зам. №

ТОВ «Видавничий дім «Освіта»

Свідоцтво «Про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції»

Серія ДК № 4073 від 26. 05. 2011 р.
Адреса видавництва: 03057, Київ, вул. О. Довженка, 3
Наш сайт: **www.osvita-dim.com.ua**

Віддруковано з готових діапозитивів
ТОВ «ПЕТ»

Св. ДК № 3179 від 08.05.2008 р.
61024, м. Харків, вул. Ольмінського, 17